

CARME BATLLE

UNS MERCADERS DE BARCELONA AL NORD D'ÀFRICA A MITJAN
SEGLE XIII

Com a continuació dels nostres estudis sobre Barcelona, en els quals veiem la relació d'aquesta ciutat amb altres ports de la Mediterrània occidental, com els de Sardenya i Sicília,¹ ara presentem un aspecte concret dels contactes de la ciutat amb un port del Nord d'Àfrica, Bugia, a mitjan segle XIII.

Els mercaders catalans havien iniciat feia temps de forma independent, o seguint la petja dels occitans, segons l'opinió d'algun historiador, el camí cap a Barbaria, ja ben conegut dels genovesos. Els trobem en primer lloc a Bugia, on sembla que anaven amb certa freqüència a partir de 1213; per exemple hi anà Guillem Palau amb el seu lleny i Pere Ramon amb la nau «Coloma».²

Naturalment els catalans freqüentaren altres ports de la mateixa costa africana: Bona des de 1214,³ Ceuta,⁴ Tunis, Trípoli, etc. i des d'Orà penetraren cap a Tlemçèn. D'aquests viatges, és difícil conèixer-ne sempre el destí concret i comptabilitzar-ne el nombre, perquè moltes vegades en la documentació només consta que el destí del vaixell és Barbaria, sense precisar res més.

Cal remarcar la coincidència de les dates dels viatges comentats i l'augment del seu nombre després del desastre de Muret. Potser seria massa fàcil derivar de la desfeta política i militar a Occitània el fet d'una major intensitat de la relació comercial amb el Nord d'Àfrica, però és possible si pensem en el tancament parcial del mercat amb motiu de la guerra.

1. *Noticias sobre los negocios de mercaderes de Barcelona en Cerdeña hacia 1300*, en «Sardegna nel mondo mediterraneo», vol. II, Sassari, 1978, ps. 277-289, i *Les relacions entre Barcelona i Sicília a la segona meitat del segle XIII*, en «La societat mediterrànea all'epoca del Vespro», XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona, II, Palermo, 1983, ps. 147-185, i *Noticias sobre la milicia cristiana en el Norte de Africa en la segunda mitad del siglo XIII*, in «Homenaje... J. Torres Fontes», Universidad de Murcia, 1987, ps. 127-137, *La albóndiga, centro de la vida de los catalanes en el N. de Africa*, in «Mediterraneo Medioevale. Scritti in Onori di Francesco Viunta», Centro di Studi Tardo.

2. Guillem Palau hi anà l'11 de setembre de 1213 i Pere Ramon el 10 de juny de 1214 (A. Garcia i Sanz-M. i T. Ferrer i Mallol, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans, I, Barcelona, 1983, p. 40, n.º 5 i 6 de l'apèndix).

3. El lleny de Bernat Caramel patronejat per Simó Bru anà a Bona el 27 d'octubre de 1214 (ibid., n.º 7).

4. RIU, BATLLE i altres, *Textos comentados de época medieval (siglo V al XII)*, Barcelona, 1982, p. 552. Charles-E. Dufourcq, *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental, segles XIII i XIV*, Barcelona, 1969, p. 20.

Els mercaders es dirigiren cap a Barbaria malgrat els perills d'un viatge tan llarg i el risc evident del tracte amb els musulmans. Eren ben coneguts els diversos perills que corrien els comerciants durant les llargues travessies marítimes o a l'interior del país, però el seu major temor, després del de perdre la vida, era caure presoners en poder dels corsaris cristians o sarraïns. Aquesta possibilitat i els casos coneguts feien multiplicar les deixes destinades a la redempció de captius en els testaments dels barcelonins, sobretot després de la fundació de l'orde de la Mercè amb tal finalitat.

Un d'aquests llegats, potser el més original, està destinat especialment als mercaders de la nostra ciutat caiguts en captivitat «utendo officium negotiationis», com ho precisa el testador Pere de Torres, cosí germà de Berenguer de Montcada, en fer la deixa de 40 auris, amb el pietós objectiu esmentat, el 1269. La captivitat en poder dels sarraïns, que havia impressionat l'esmentat testador, consta entre els esdeveniments gairebé normals de la vida d'un negociant, en el capítol VIII, titulat *De mercaderia*, d'un llibret de caràcter molt popular escrit amb l'objectiu d'endevinar el futur; l'autor anònim fa la predicció consoladora que en aquest cas la captivitat serà breu per animar al consultant.⁵

Des del punt de vista del negoci, els mercaders catalans s'interessaven sobretot pel principal regne islàmic de la costa africana, el de Tunis regit pels Hafsides, des de 1230. Entre els més interessats, destaquen els negociants de Barcelona, tant mercaders com drapers i fins i tot pellissers, atribuïts amb mercaderies per proveir la milícia catalana al servei dels soldans i disposats a negociar amb qui convingui.

Ara només ens referirem a un grup de barcelonins units alhora per interessos comercials i per lligams familiars, com es pot observar també en la formació de societats a la mateixa ciutat. Els seus noms no consten en la relació feta pel Prof. Dufourcq⁶ i l'observació és vàlida per altres que tenim documentats en aquesta zona.

A més dels Grony, rics ciutadans, i dels Ferrer de Vic, canviadors barcelonins, citats per l'esmentat historiador, hi trobem els Adarró, Banyeres, Albareda, Desmas, Sesfont, etc., drapers, mercaders i banquers actius a mitjan segle XIII, juntament amb els seus associats i representants; els uns viatgen a les costes africanes amb més o menys freqüència i els altres són només capitalistes dedicats a les inversions per mitjà de societats o de comandes portades a aquests indrets.

5. C. BATLLE, *La vida y las actividades de los mercaderes de Barcelona dedicados al comercio marítimo (siglo XIII)*, en «*Le geni del mare Mediterraneo*», I, Napoli, 1981, p. 333. El testament de Torres, que vol ser enterrat a la catedral i que deixa 100 sous per la taula dels frares predicadors, consta en els quadres de l'estudi de C. BATLLE i M. CASAS, *La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (s. XIII)*, in «La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval», CSIC, Barcelona, 1980, ps. 117-190.

6. DUFOURCQ, op. cit., ps. 102-103. Ho completem en el nostre treball *La presència de mercaders catalans al Nord d'Àfrica durant el segle XIII*, in «Homenatge... Dr. Emilio Sáez», Universidad de Barcelona, 1989, ps. 99-109.

Els Albareda

Entre els drapers interessats pel Nord d'Àfrica hi tenim els Banyeres, un dels quals, Ramon, portà a terme un negoci amb el sarraí Bonambran, com explica el Prof. Dufourcq. Amb ells hem de connectar un grup integrat pels Sesfontes i els Albareda, parents seus en certa manera. La connexió entre les tres famílies s'establí mitjançant un triple enllaç matrimonial amb dones de la família Desmas: Ramon de Banyeres amb Saura, que li aportà un dot de 600 morabatins el 1235, Bernat Sesfontes amb Benvinguda, germana de Saura, i Berenguer d'Albareda amb Guillema, neboda de Pere Desmas.

Com que ja trobem els Banyeres a Barcelona a la primeria del segle,⁷ quan els altres encara no hi residien, i com que Ramon ja es dedicava als negocis africans el 1250, creiem que el parentiu podia ser el factor més decisiu per introduir-los en el món dels negocis ben conegut dels Banyeres, o els enllaços poden ser el resultat de l'associació comercial, com succeí en el matrimoni concertat entre Bernat Sesfontes i el seu soci Homdedeu, de Mallorca, pels seus fills Jaume i Francesca. No ens atrevim a afirmar res en concret.

De tota manera, ja fos abans o després dels matrimonis, la formació de societats entre ells és evident: trobem la de Bernat Sesfontes amb Pere Desmas, oncle de la seva esposa mort el 1264, i la possible de Jaume d'Albareda amb Ramon de Banyeres, segons apareix en el testament de Jaume.

En relació amb l'origen de les tres famílies havíem presentat la hipòtesi de la procedència d'una de l'indret de Banyeres de Lavança passant per Vic, on tenien parents; de l'altra podem precisar que venien de Peralada passant per Banyoles, com ho indica el mateix Jaume Sesfontes. De la terceraensem que potser procedien de Badalona, on aquest nom propi existia, com consta en un document relatiu a unes terres de l'Albareda el 1274.

Quan ens referim a aquesta darrera família, al·ludim els quatre fills de Ferrer d'Albareda,⁸ sobretot a Berenguer i a Jaume, que devien ser els més grans i els més incorporats al comerç marítim, mentre Pere, destinat a ser monjo de Santes Creus, actuava com a procurador del seu germà Jaume, i Bonanat, potser el més petit, col·laborava també amb Jaume, de qui havia rebut en comanda 265 besants, segons consta en el testament del darrer.⁹

7. C. BATLLE, *La família i la casa d'un draper de Barcelona, Burget de Banyeres (primera meitat del segle XIII)*, «Acta/Mediaevalia», 2 (1981), ps. 69-91. Id., *La vida y las actividades*, p. 298.

8. El primer Albareda que tenim documentat en el segle XIII és Bernat: el 24 de febrer de 1266 diposità fins al dia de Sant Joan 130 sous en mans de Bernat Eimeric, la seva mare Estàcia i la germana d'Eimeric, Guillema, banquers (Arxiu de la Catedral de Barcelona, des d'ara ACB, pergami 1-6-291 estisorat en senyal de pagament). No coneixem la seva relació amb Ferrer, però podria ser el seu germà.

9. Pocs mesos després de la mort de Jaume, el 27 de febrer de 1259, Bonanat va signar un rebut de 35 lliures melgoreses als marmessors; eren part de les 80 dipositades per ell mateix a fi de pagar els llegats del difunt (ACB, perg. 1-6-744).

En aquest document s'esmenten diverses vegades tots els germans, per qüestió del negoci o per les deixes, la més quantiosa de les quals és la primera, la de 1.300 besants de plata oferts al monestir de Santes Creus per rebre el cos del testador, per edificar un altar i per admetre el seu germà Pere entre els monjos, per la salvació de la seva ànima (devia ser un pecador empedernit). A més, Pere havia de cobrar una deixa de 10 dobles d'or i 100 besants, mentre al germà Berenguer se li destinaven 200 besants i 100 a Bonanat.

A part hi havia quatre germanes: Pereta, casada amb Pere de Bas, a la qual Jaume llegà 300 besants (va cobrar només 10 lliures, 9 sous i 3 diners barcelonesos de tern), Guillemma, esposa de Bernat Pisà,¹⁰ Ferrera casada amb Guillem de Tarragona, i Berenguera amb Arnau de Vic.

Quants als cunyats no podem donar gaires dades, exceptuat el darrer, que era fill de Guillem de Vic, ric canviador barceloní segurament d'origen vigatà, i d'Arnaldeta; potser col·laborava amb el seu pare, ja que no li coneixem l'ofici. Per part dels Vic, família que estem estudiant, només hem trobat en una sola ocasió un senyal del parentiu: el 1242 en el testament de Guillem de Vic un dels testimonis és Berenguer d'Albareda.

El cunyat Tarragona, propietari d'un lleny, tenia negocis amb Jaume d'Albareda, mentre dels altres dos no en tenim cap notícia, potser perquè no vivien a Barcelona o perquè no eren mercaders ni armadors de nau; tampoc en coneixem els oficis. El qui també es dedicava al comerç era el marit d'una neboda, Berenguer Bres, present a Tunis pels seus negocis el 1277.¹¹

Tots els germans eren casats i amb fills, llevat de Pere, de Bonanat i dels testador, que es preocupa de les nebodes i d'un sol nebot: Berenguerona, filla de Berenguer, havia de rebre una deixa de 100 besants i també Romia, filla de Ferrera i esposa de l'esmentat Bres; la mateixa suma havia de cobrar Geralda, filla de Berenguera, i en canvi les tres filles de Guillemma s'havien de repartir 50 besants a parts iguals. Com que les noies necessitaven dot per casar-se, el testador afavoreix les nebodes, mentre només esmenta un sol nebot, Ferrer, al qual destina 50 besants.

Altres parents del testador son recordats en el mateix document, detall que ens permet conèixer nombrosos membres de la família: la tia paterna Burguesa, afavorida amb vestits per valor de 30 besants, la seva filla Burgetona amb 20 besants i el seu fill Guillem amb una suma idèntica, els cosins Guillem d'Albareda i el seu fill Pere, Guillem de Purzà, Guerau Sunyer, Bernat Satorra i Pere de Malla, un dels marmessors. Aquest darrer era un parent per aliança i ho podem concretar perquè

10. Pereta signà el rebut el 12 de maig de 1263 davant el notari Pere Marc i els testimonis G. de Torra i Bernat Pisà (ACB, perg. 1-6-3490) i també Guillemma després d'haver rebut 50 besants per les seves filles Sança, Elisenda i Benvinguda, reconeixent que ja havia rebut alguns béns en vida del seu germà Jaume (ACB, 1-6-3490).

11. Bres (Bris, Bricius) fou testimoni d'un document escrit a Tunis (ACB, perg. 1-6-3258). Jaume destinà 100 besants a la neboda que va cobrar 70 sous menys 3 diners el 22 de maig de 1262 per mitjà de Bernat Simó, nombrat procurador per Bres (ACB, perg. 1-6-2780).

l'identifiquem amb el Pere de Malla pellisser casat el 1256 amb Maria, filla del calafat Bernat Desmas. Aquí tornem a trobar el vincle familiar unit als negocis, que Malla féu primer amb Jaume i, després, per mitjà de comandes amb el Nord d'Àfrica.¹²

Després dels parents segueixen els col·laboradors del testador, Berenguer Suau, jove, i Pere Miró, notari i procurador, afavorits tots ells amb sumes que oscil·laven entre 10 i 50 besants. Per fi, el testador no podia oblidar els parents pobres, els noms dels quals no fa constar (el seu germà Pere els hi ha de repartir de 30 a 40 besants), i després els pobres de solemnitat: s'havia de donar roba interior a deu, menjar per un dia a deu més i un besant repartit entre tres pobres vergonyants. (Un besant valia 3 sous i 4 diners).

De tota la família Albareda, el qui podem conèixer millor és Jaume, perquè el seu testament, com hem vist, constitueix una font d'informació molt completa. S'hi manifesta l'estreta unió familiar i el gran sentit de responsabilitat que mouen el testador, solter evidentment, a preocupar-se dels seus germans, nebodes i altres parents, fins al punt de sobrevalorar els seus recursos. Per aquest motiu els marmessors, el parent Malla i el soci Ramon de Banyeres, es veieren obligats a reduir els llegats i a arribar a un compromís amb el monestir de Santes Creus, que s'avingué a rebre la meitat dels béns del difunt si no podien fer efectiva la deixa assignada, 1.300 besants, per la sepultura, l'altar que s'havia de fundar i per rebre a Pere d'Albareda al monestir.

Tot i existir l'evident problema plantejat per la disminució dels recursos, la comunitat acceptà la deixa i el monjo amb les condicions imposades, ja que en cas de no acceptació, tot havia d'anar a un altre orde no precisat pel testador, detall que manifesta el seu interès per Santa Creus, per devoció o per alguna simpatia personal desconeguda.

El retard en el pagament de part de la deixa (100 auris) provocà un conflicte entre els marmessors d'una banda i l'abat Janer i el seu convent de l'altra, que ja devien haver acceptat a Pere entre ells. La persona encarregada d'actuar en nom de l'abat i de la comunitat fou el monjo pertanyent a la mateixa casa, fra Arnau de Banyeres. Aquí tornem a trobar la relació Albareda-Banyeres.

Encara que el testador afavoria el monestir i volia que cobrés el llegat íntegre, si hi havia dificultats per recuperar els seus béns i no arribaven per totes les deixes, la sentència arbitral pronunciada per Bernat Ponç, el primer de febrer de 1262, posà un terme al litigi establint que la meitat de tots els diners recollits pels marmessors havien de ser per Santes Creus i l'altra meitat per repartir com fos entre familiars i amics.¹³

12. C. BATLLE, *La vida y las actividades*, pàgs. 304-309.

13. ACB, perg. 1-6-4171 i 851. Els Albareda no apareixen en *El «Llibre Blanch de Santes Creus»: Cartulario del siglo XII*, ed. F. Udina Martorell, Barcelona, 1947.

A més d'aquesta especial predilecció pel monestir, Jaume, com tants barcelonins, amb les seves deixes testamentàries manifesta devoció per la catedral i per la parròquia de Sant Just, que potser era la seva, mentre les altres esglésies parroquials de la ciutat reben un besant. També mereixen la seva atenció les taules dels frares menors, dels predicadors i de les clarisses de Sant Damià, els tres hospitals urbans i els captius, als quals devia haver vist sofrir als ports de Barbaria. És natural que es preocupés de la capella de l'alfòndec dels catalans a Bugia, col·locada sota l'advocació de Santa Maria i servida pel prevere Bernat Serra, i li destini 10 besants amb els quals s'ha de comprar una púrpura. Com hem vist en altres casos, aquesta roba primer servia per cobrir el cos del difunt i després quedava pel servei de l'altar de la parròquia, de l'església o capella on es celebrava per l'ànima del donant.¹⁴

Cal remarcar la considerable fortuna aconseguida per Jaume a Barbaria valorada per ell mateix en més de 3000 besants; però els dos marmessors, amb bona voluntat i un cop desplegat un indubtable esforç per recollir besants, diners melgoresos i altres monedes del difunt, vendre les seves parts de llenys i recuperar les mercaderies de mans dels seus socis i de Ferrer d'Ocells, que també en tenia (potser per vendre-les), hagueren de pagar deutes de Jaume contrets a Bugia mateix i es trobaren sense capital suficient per complir les darreres voluntats del difunt.

Com es veu en els documents conservats de la testamentaria, malgrat la recuperació del valor de parts de lleny i de sumes degudes a Jaume, es veieren en la impossibilitat de pagar totes les deixes i acabaren reduint-les proporcionalment per sou i per lliura. Primer arribaren a l'acord ja esmentat amb el monestir de Santes Creus, i, després d'uns anys, amb els familiars, que cobraren sumes inferiors als llegats o signaren compromisos de devolució, si ja havien rebut la deixa completa.

Els familiars hagueren de resignar-se a una situació de fet i acatar la sentència arbitral que solucionava el conflicte amb Santes Creus, però uns ho feren immediatament i altres tardaren anys, sense que els soferts marmessors acabessin la paciència. Ho acceptà de pressa Arnau de Vic i es comprometé a tornar 50 besants en nom de la seva filla Geralda, que es casava amb Berenguer Ferran, segurament parent del canviador Jaume Ferran.¹⁵

Més endavant ho feren Berenguer d'Albareda, que, el 18 de maig de 1263, amb la filla Berenguerona i Guillem de Pursà reberen en total 11 lliures, 10 sous i 2 diners per 330 besants (200, 100 i 30 respectivament) o sigui 230 s. en lloc de 1.100, menys d'una quarta part. Més tard el mateix Berenguer i la seva germana Guillema, juntament amb el marit Bernat Pisà, es conformaren amb 48 sous, en lloc

14. M. RIU, *Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya*, a «Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya», annexe 1, «Acta/Mediaevalia», Barcelona, 1982, pàgs. 29-51.

15. ACB, perg. 1-6-1378 i 3554, del 19 i 25 de maig de 1260. Sobre els negocis de Jaume Ferran al Nord d'Àfrica vegeu J. M.ª MADURELL-A. GARCÍA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la baja Edad Media*, Barcelona, 1973, pàgs. 164, 168-170, 172, 174.

dels 96, és a dir la meitat, en presència de Bonanat de Banyeres.¹⁶ Aquí tornem a trobar la vinculació de les dues famílies.

L'esmentada Guillemma resultà beneficiada per dues renunciacions a favor d'ella, ja que, potser cansats de tantes dificultats, el seu germà Bonanat i Guillem Burgès renunciaren a les respectives deixes i, així, ella cobrà el llegat destinat a les seves tres filles, els 100 besants de Bonanat i els 20 de Burgès, en total 118 sous i 9 diners en lloc de 400 s.¹⁷

Com que, al cap de temps, algun dels destinataris dels llegats ja havia mort, cobrava la suma el familiar més pròxim; aquest fou el cas de la tia Burgeta, que havia de rebre 20 besants reduïts més o menys a una quarta part, 14 sous, i donats al notari Pere Marquès en representació del vidu Pere Hondrat, carnisser, el 9 de juny de 1263. Per fi, fra Pere d'Albareda, de l'orde dels frares de la Penitència de Jesucrist, per la deixa de 40 besants cobrà 28 sous menys un diner i Guerau Sunyer per 20 besants rebé 14 sous, com també Bernat Satorra, que fou un dels testimonis del document per trobar-se a Bugia.¹⁸

Encara més tard, Berenguer Suau, col·laborador del difunt, va cobrar el seu llegat ben reduït: 14 sous en lloc dels 20 besants, mentre Ferrer, nebot del testador, rebia 35 sous menys 2 diners de Barcelona de tern en lloc de 50 besants.¹⁹ La darrera en cobrar la deixa corresponent (7 s.) fou Ermessenda, que ho féu en nom del seu marit difunt, Pere d'Albareda, el 14 d'octubre de 1266.²⁰

Aquest són els últims pagaments fets per liquidar l'herència del mercader Jaume d'Albareda, la família del qual desapareix de la documentació conservada entre la dels Banyeres, en trencar-se el vincle Jaume-Ramon de Banyeres. Només hem trobat unes escasses notícies de Berenguer d'Albareda, fill de Berenguer, ja difunt el 8 de novembre de 1284, data en què el jove renuncià als drets pertanyents a la seva mare Guillemma en l'herència dels pares d'ella, Joan Desmas difunt i Saura; sense rebre cap compensació, el noi es comprometé a no reclamar la llegítima materna al seu oncle Joan.²¹ Més endavant, el 5 de juny de 1299, fou testimoni en un document de Jaume Sesfont, i també el trobem com a protagonista d'un fet bastant depriment: Berenguer d'Albareda, ciutadà de Barcelona, rep 10 sous per raó d'una porció de

16. Documents del 20 de març de 1265 (ACB, perg. 1-6-2327 i 3490).

17. Les renunciacions són del 23 de juliol de 1260 i del 29 d'agost de 1261 (ACB, perg. 1-6-1504 i 1669). Tenim diversos documents copiats junts pertanyents a la testamentaria (1-6-3490).

18. Son alguns dels 8 documents continguts en els pergamins de la testamentaria (ibid.).

19. Suau signà al rebut el 27 de març de 1265 en poder del notari Pere Marc, que és el més constant en l'expedició de documents de la marmessoria (ACB, perg. 1-6-1198). El nebot del difunt signa en poder del notari Guillem de Cabanes i en presència de Berenguer d'Albareda, Berenguer Faylibe jove i Pere de Ripoll, coneguts mercaders barcelonins (1-6-682).

20. Ho cobrà davant el notari Pere de Vallvidrera en presència de Berenguer d'Albareda (ACB, perg. 1-6-2020).

21. La renúncia es féu davant el notari Pere Marc i dels testimonis Deusovol Ponç, Bernat de Vilarassau i Jaume d'Amalvi (1-6-1480).

pobre de l'Almoina de la Catedral, que li havia assignat el seu avi Joan Desmas en el testament.²²

Per tant, sembla que la família va desaparèixer de Barcelona, potser per seguir la dels Desmas, ja establerta València, on tenien negocis amb els fills del pellisser Pere de Malla. No és gens extraordinari constatar el trasllat o l'extinció d'un llinatge molt nombrós en un moment donat, el que sorprèn més és comprovar la desaparició de diversos llinatges, precisament pels volts d'un any crític, 1285, com és el cas dels Albareda, Banyeres i Malla.

Potser no és tan sorprenent si recordem que aleshores la guerra portà la invasió de Catalunya pels francesos en una repercussió més de la conquesta de Sicília pel rei Pere el Gran, que hi hagué una epidèmia i també una revolta a Barcelona.

Els negocis a Barbaria

Entre Bugia i Barcelona, i segurament altres ports, els Albareda portaven a terme molts negocis, dels quals només coneixem una petita part, la dels que estaven pendents de finalització a la mort de Jaume. Comptant sobretot amb la nau de Berenguer, els germans tenien el viatge assegurat i col·laboraven tots en les mateixes empreses, juntament amb altres parents, com els Banyeres, que en general no acostumaven a deixar la nostra ciutat per traslladar-se tan lluny.

Els Albareda pertanyien, doncs, al grup dels mercaders viatgers, navegants i gestors de comandes, conjunt divers per la seva composició i bastant ben diferenciat del grup format pel mercaders capitalistes residents a Barcelona. Tot i ésser així, dins de la mateixa família trobem certes diferències marcades per la possessió de capital: Jaume és qui dona 265 besants en comanda al seu germà Bonanat, esmerçats en mercaderies, com consta en el llibre de la gabela, segons precisa el germà gran en el seu testament.

Sens dubte Berenguer i Jaume eren els posseïdors de capital mentre els altres dos germans més joves, Bonanat i Pere, quedaven en un pla inferior de dependència dels altres dos.

Jaume, a més de ser propietari de parts de nau, en el lleny del seu germà i en el del seu cunyat, i de donar comandes de viatge, utilitzava altres mètodes comercials²³ per enriquir-se, com era la formació de diverses societats a Bugia mateix; desconeixem uns possibles negocis anteriors a Barcelona. Almenys és en aquesta ciutat africana on té socis interessats en la venda de draps, com és Arnau de Fortea. Potser també hem de considerar que era soci d'ell Ramon, fill del difunt Albert de Banyeres, que va rebre procedents d'Àfrica, per mans de Berenguer Suau i de Pere de Malla (el pellisser, segons deien més amunt), 300 boquines o pells de boc i 4

22. El 5 d'octubre de 1303 la hi lliura Arnau Alamany, clergue marmessor del testador esmentat (ACB, PA 4-10-45 f.).

23. A.-E. SAYOUS, *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval*, Barcelona, 1975.

«pondera» d'orxica, que pesaven 21 quintals i 61 ròtols, i eren de Jaume, segons consta en el testament d'aquest darrer, que precisa: per aquesta partida Ramon només donà 10 dobles d'or a Pere d'Albareda.

Com que Ramon de Banyeres havia estat a Tlemcèn durante els primers mesos de l'any 1251 i després sembla residir a Barcelona, Jaume podria ser el soci encarregat de comprar i d'enviar-li les mercaderies esmentades. A més, Ramon tenia un document en el qual constava el deute de Pere de Tàrrega, 35 besants i 6 millaresos, suma que Tàrrega havia de tornar a Jaume en un termini desconegut per nosaltres.

Aquesta vinculació demostra una col·laboració entre ambdós, potser una societat, i fins i tot hi ha la possibilitat que Albareda iniciés la seva activitat com a factor de Ramon, sens dubte d'un nivell més elevat en la posició social i econòmica. La confiança de Jaume en el seu probable soci és ben evident en el testament, en el qual és nomenat marmessor juntament amb Pere de Malla, parent i col·laborador del testador.

Tornant a les societats formades a Bugia procurarem concretar el capital esmerçat en draps o altres mercaderies lliurades per Jaume a diversos socis, ja que no podem precisar el lucre o «capital menor», com se l'anomena en el document analitzar.

En primer lloc, el trobem en relació amb un soci poc adinerat, Ramon de Clotes, al qual havia donat draps per valor de 473 besants sense haver-ne recuperat res en el moment de redactar el seu testament. Després, podem precisar que havia format societat amb Clotes i Arnau de Fortea per adquirir, conjuntament, més draps amb l'aportació d'un terç del capital per part de cadascun: 133 besants, però Clotes només n'havia pagat 93 «in argento rupto»; de tota manera Jaume tenia en el seu poder 17 unces d'argent menys 5 besants despesos en la recuperació de les unces), pertanyents a aquest soci amb menys cabals que els altres dos, segons constava en un document en paper ben guardat en una caixeta del testador.

En un altre moment Jaume s'havia tornat a associar amb Arnau de Fortea, Pere Miró, notari i procurador seu, i el mateix Clotes, per la qual raó aquest darrer li devia 236 besants i mig. En conjunt i després de constituir tres societats amb Clotes per motius que desconeixem, Jaume hi perdé molts diners com ho podem afirmar un cop comptades les seves deixes i llegits els documents de la marmessoria. I és que el restador repartí diners a familiars i amics pensant en la recuperació de sumes que li devien Clotes i altres, per mà dels seus procuradors i marmessors, quan en realitat aquests no ho aconseguiren i acabaren reduint proporcionalment els llegats per sou i lliura, exceptuat el de Santes Creus, com el mateix testador ho indicava en el document.

Jaume encara havia format una altra societat amb un anomenat Guillem de Fontcoberta amb la finalitat d'explotar la gabela de Bugia (segurament l'impost cobrar a l'alfòndec), i en aquest negoci, que devia ser l'arrendament de l'impost, hi

participà també el mateix Arnau de Fortea per iniciativa de Guillem, que li va vendre una sisena part de la gabela, repercutint aquesta venda en el total pertanyent als dos socis per haver-la acceptat Albareda.

En el capital esmerçat en la gabela un dels dos socis, Fontcoberta, hi tenia 1.707 besants i l'altre hi devia posar una suma equivalent, però no consta. A més, el primer participava en el guany (la meitat), que havia de produir el capital propi d'Albareda i lliurat per ell mateix a Clotes, segons les sumes indicades més amunt. D'altra banda, Fontcoberta devia al seu soci la suma de 143 besants que s'havia encarregat de cobrar a Ramon Arnau i a Felip a Tunis, en nom d'Albareda, i 75 besants del lucre també corespontent a Albareda en les 63 guerres d'oli ja venudes pels mateixos Ramon i Felip.

A part d'aquests socis coneixem altres persones que col·laboren amb el testador, i són els seus procuradors, el seu germà Pere i Pere Miró, al qual destina un llegat en el seu testament, precisament redactat pel mateix Miró; no es pot dubtar que era el notari adscrit a l'alfòndec en aquests anys, així com Bernat Serra n'era el sacerdot.²⁴ Actuant com a procurador a Barcelona, Pere d'Albareda cobrà en nom del seu germà 10 dobles d'or de Ramon de Banyeres, que els hi va pagar un cop rebudes 300 boquines i 4 «pondera» d'orxica de mans de Berenguer Suau i Pere de Malla. Ambdós foren els encarregats de portar mercaderies de Jaume a Barcelona, però no ens atrevim a equiparar-los amb tota seguretat als massips que trobem al servei d'altres negociants de la mateixa època. És molt possible que ho fossin tractant-se d'homes joves; Suau es qualificat de *jove* (potser equivalent a *massip*) i Malla devia ser-ho si va contraure matrimoni el 1256 i féu testament el 1276 poc abans de morir, segons establíem en la seva biografia al·ludida més amunt.

Els dos procuradors foren els encarregats d'intentar la recuperació de l'elevat deute de Clotes: 473 besants que li havia deixat Jaume, esmerçats en draps. Tot estava escrit en el llibre de la gabela, que havia de ser considerat un testimoni verídic, segons el testador. D'altra banda, en els llibres propis de Jaume, constaven els deutes d'ell en dobles d'or «alamiri», anomenades dobles mirís o miries o de l'Emir en altres documents: 30 a Berenguer de Martorell, 20 a Nicolau, una a Bernat de Torra, testimoni del testament, i 8 millaresos a Pere Sagarra, que devien ser catalans negociants a Bugia. Tot ho havien de pagar els seus procuradors a Barbaria abans de transferir el seu capital a Barcelona per posar-lo en mans dels marmessors.

Tot i que la venda de draps sembla ser una de les seves principals ocupacions, Jaume participava en un altre negoci, al qual els barcelonins van dedicar sempre molt capital, la construcció de naus; concretament tenia part del lleny del seu cunyat Guillem de Tarragona, segons ho acreditaven els instruments notariais corresponents.

24. El sacerdot és testimoni del document juntament amb d'altres catalans i Pere Mercer, que podria pertanyer a la família estudiada en la nostra comunicació al congrés de la Corona d'Aragó citada a la nota 1.

Suposem que a causa de la seva joventut el nostre mercader tenia tot el capital esmerçat en mercaderies, naus i els negocis ja esmentats a fi d'aprofitar un bon moment en el comerç dels catalans al Nord d'Àfrica. Per aquest motiu encara no havia tingut temps d'invertir guanys en propietats urbanes o rurals, com feien altres negociants ben establerts, ni havia tingut ocasió de contraure matrimoni quan el sorprenué la mort a Bugia.

Aquí desplegà tota la seva activitat, com hem vist, centrada a l'alfondec dels catalans, on es reunien els Albareda amb els col·laboradors i socis de Jaume. L'edifici, que era el centre dels afers, devia ser una construcció aixecada al voltant d'un pati (almenys així és el conservat a Granada) i bastant gran, per poder incloure estables, magatzems, hostel, taverna, forn, capella i altres dependències necessàries als mercaders. La complexitat del conjunt comprovada en el cas dels alfondec de Barcelona, de la Ciutat de Mallorca, i de Tunis, plens de botigues i obradors, fa pensar en la possibilitat de l'edificació d'una casa central, a la qual s'afegien més construccions segons les necessitats. Naturalment l'alfondec de Bugia havia de ser més reduït que els tres documentats i potser s'assemblava a la casa dels catalans conservada encara avui, a Messina. La vinculació i l'interès d'Albareda per aquest centre i l'arrendament de la gabela ens suggereixen la idea que ell mateix podia ser l'alfondiguer o encarregat del funcionament de l'alfondec per absència o per manca de cònsol.²⁵

De tota manera el cas de Jaume d'Albareda, que podem conèixer mitjançant un grup de documents conservats juntament amb els dels Banyeres, ens dona notícies sobre un aspecte de les activitats dels catalans en alguns ports mediterranis i permet completar l'estudi ja citat del Prof. Charles-E. Dufourcq.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1258, setembre, 20, Bugia.

Testament de Jaume d'Albareda que inclou moltes deixes a familiars, amics, institucions benèfiques i pobres al costat d'una interessant informació sobre els seus negocis amb motiu d'encarregar als marmessors tant el pagament de deutes com la recuperació de sumes degudes al testador.

ACB, P.A. 4-10, 15.

Quoniam nullus in carne positus mortem evadere potest, idcirco in Dei Nomine, ego Jacobus de Albareda, de Barchinona, penam timens mortis ad gaudia paradisi pervenire / cupiens meo pleno sensu et memoria integra facio meum testamentum in quo eligo

25. El 4 de juny de 1259 Guillem de Tolosa obté del rei Jaume l'arrendament de l'alfondec de Bugia, però no hi ha notícies anteriors (CH. E. DUFOURCQ, *Les consulats catalans de Tunis et de Bougie au temps de Jacques le Conquérant* «Anuario de Estudios Medievales», 3 (1966), p. 470 ss.).

manumissores meos scilicet: Petrum de Maaya et Raimundum de Bagnariis, cives Barchinone, ut / ipsi omnes bona mea recipiant et distribuunt, prout inferius invenerint ordinatum. In primis dimitto corpus meum Deo et Sancte Marie Sanctarum Crucum, et dimitto tabule / conventus eiusdem loci centum bisancios argenti. Item volo quod in domo Sanctarum Crucum edificetur altare de meo proprio, et instituat ibi monachus qui omni tempore ad honorem / Dei celebret pro mea anima, et dimiro ad dictum altarem ibi construendum et vestimenta et necessaria dicti altaris ducentos bisancios, et ratione predicti monachi ibi omni tempore / celebrantis mille bisancios; volo etiam et rogo conventum Domus Sanctarum Crucum, quod ipsi recipiant Petrum de Albareda, fratrem meum, in monachum, si vero dictus conventus / dictum Petrum fratrem meum recipere noluerint, volo quod ipse Petrus, frater meus, intret in alio religioso ordine, in quo animam suam salvare possit, et ibi / instituat et edificetur dictum altare et ibi dentur predictos mille ducentos bisancios, et dentur ibi illi centum bisancis tabule conventus prout pre ordinatum est domui / Sanctarum Crucum, et ibi volo quod sepeliantur ossa mea, ubicumque dictum altare edificatum fuerit, ita tamen quod dictum altare edificetur, et instituat cum consilio / et assensu supra dictorum manumissorum meorum. Dimitto Deo et Sedi Barchinone duos bisancios et Ecclesie Sancti Iusti, unum bisancium et medium, et omnibus ecclesiis parrochiali- / bus Barchinone unicuique unum bisancium. Dimitto tabule fratrum minorum et predicatorum et Sancti Damiani, unicuique locorum istorum duos bisancios; et dimitto omnibus ospitali- / bus Barchinone singulos bisancios et captivis duos bisancios. Dimitto Deo et Sancte Marie alfundici catalanorum in Bugie, decem bisancios, ad emendam unam purpuram / intus altari; dimitto fratri meo Berengario de Albareda ducentos bisancios et sorori mee Pericone trescentos bisancios: fratri meo Petro de Albareda ducentos bisancios et Bonanato, patri meo, centum bisancios; dimitto Romie, filie sororis mee Ferrarie, centum bisancios et dimitto Geralde, filie sororis mee Berengarie centum bisancios. Item dimitto Berengarie, fili et fratris mei Berengarii, centum bisancios, et dimitto Burgese, amite mee, triginta bisancios, qui ei dentur in vestibus, et dimitto Burgatone, filie eius / , viginti bisancios, et dimitto tribus filiabus sororis mee Guillelme quinquaginta bisancios, qui inter eas equaliter dividantur. Dimitto etiam Ferrario, nepoti meo, quinquaginta bisancios et / consanguineo meo Guillelmo de Purzano triginta bisancios, et Guillelmo filio amite mee Burgese, viginti bisancios. Item dimitto Petro de Maaya consanguineo meo quinquaginta bisancios / et Berengario Suavi, inveni, viginti bisancios et Petro de Albareda, filio Guillelmi de Albareda, decem / bisancios; item Geraldo Sugnario, consanguineo meo, viginti bisancios et Bernardo de Turre / viginti bisancios; dimitto Petro Mironi, procuratori meo, viginti et quinque bisancios. Item volo quod dentur decem pauperibus singulas interulas et dentur comestio decem pauperibus uno / die et de tria pauperibus vercumdantibus unum bisancium. Volo etiam quod Petrus, frater meus, sit potens accipiendi de triginta usque in quadraginta bisanciis et distribuendi infra con- / sanguineos nostros qui illud necesse habuerint ad cognitum sum (sic). Confiteor quod habeo partem in ligno Berengarii de Albareda, fratris mei, secundum quod continetur in cartis quas inde / habeo; etiam habeo in ligno Guillelmi de Tarracona, cognati mei, quartam partem, prout in carta inde confecta continetur. Item volo quod manumissores mei querant et recipiant omnia / illa bona mea, que Ferrarius Ocellus de me tenet. Item tenet Raymundus de Bagnariis de me trescentas bucunas et quator pondera de orxica, que ponderaverint viginti et unum quintale et sexaginta et unum rotulum, que predicta omnia ei tradiderint Berengarius Suavis et Petrus de Maylya; et ex hoc confiteor quod dedit Petro / fratri meo, decem duplas auri. Item rogo manumissores meos quod petant et recipiant a Petro de Tarega triginta et quinque bisancios et sex miliarienses, quos mihi debet cum / carta quam tenet Raymundus de Bagnariis. Item rogo Petrum Mironum et Petrum de Albareda, procuratores meos, quod petant et recipiant a Raymundo de Clotis / quatorcentos et septuaginta et tres bisancios, quos de me tenet quos ei tradidi implicatos in pannis. Item

tenet de me ducentos et triginta et sex bisancios et medium quos habeo / in illa parte quam Arnaldus de Fortea sibi tradidit quam vendidit dictus Arnaldus de Fortea Petro Mironi, prout continetur in albarano papiri, quod inter me et dictus Pe- / trus Mironi est. Item mutuavi dicto Raymundo de Clotis ad complendam terciam partem que illi contingebat de pannis quod ego et ipse Arnaldus de Fortea emimus / centum et triginta et tres bisancios, de predictis vero confiteor quod recipi de predicto Raymundo de Clotis in argento rupto nonaginta et tres bisancios. Item teneo de / ipso septem decim uncias argenti, in quibus recuperandis expendidi quinque bisancios; debet etiam mihi dictus Raymundus de Clotis in minuto, prout continetur in quodam scripto / papiri quod est in scrinio meo. Confiteor etiam quod de societate que est inter me et Guillelmum de Fonte Cooperto, sunt de capitali Guillelmi predicti in gabella Bugie, mille et septingentos / et septem bisancios et venditi sexte partis cabelle, quam Guillelmus de Fonte Cooperto fecit Arnaldo de Fortea, fuit inter me et dictum Guillelmum de Fonte Cooperto de parte / quam in simul in dicta cabella habebamus. Item habet Guillelmus de Fonte Cooperto mecum in simul medietatem illius lucri vel minus capitalis, quod fiet in illis debitis, quod dictus Ray- / mundus de Clotis mihi debet, salvo tamen quod totum dictum capitale est mei Jacobi de Albareda proprium; debet mihi Guillelmus de Fonte Cooperto centum et quadraginta et tres bisancios /, quos Raymundus Arnaldi et Filipus debebant ei pro me dare in Tunice. Item debet mihi septuaginta et quinque bisancios qui mihi contingebant de lucro sexaginta et trium jarra- / rum olei / quas Raymundus Arnaldi et Filipus predicti, vendiderant; tenet Bonanatus, frater meus, de me in comenda ducentos et sexaginta et quinque bisancios implicatos; habeo de meo / proprio capitali, prout continetur in libro cabelle et volo quod illa scripta credantur. Debeo Berengario de Martorello triginta duplas auri alamiri. Item debeo Nicolao viginti duplas auri / alamiri. Item debeo Bernardo de Turre unam duplam. Item debeo Petro Segarre octo miliarenses. Volo quod predicti procuratores mei sine eorum dampno procurent omnia bona mea, que in / Barbaria habeo, et solvant debita que in Barbaria debeo, et residuum deferant apud Barchinonam vel transmitant et deliberent et consignent in posse Petri de Maylya et Raimundi / de Bagnariis, manumissorum meorum, ita ut inde credantur eorum plano verbo, sine testibus et sacramento. Volo etiam et rogo manumissores meos quod dictum altare edificetur / et adornetur priusquam aliquid de meis bonis distribuatur, et si aliquid de complemento lexarum quas feci defuerint minuatur de dictis lexis per solidum et libram; si vero aliquid / super fuerit, detur pro anima mea ad cognitum manumissorum meorum. Hec omnia predicta volo quod sic attendantur et ordinentur rogans supradictos manumissores meos quod hec / predicta precibus meis sine eorum dampno recipiant et attendant. Actum este hoc in Bugia, in fundico cabelle, XII° Kalendas octobris anno Domini M^o CC^o L^o VIII°. Sig+num Jacobi de Albareda qui hec predicta omnia concedo et firmo testibus que firmare rogo. /

Huius rey testes sunt: Bernardus de Serra, clericus, et Ferrarius Dax et Berenguarius de Palaci et Castreylo et Bernardus de Turre et Petrus Mercerii./

Sig+num Petri Mironi, notarii publici in Bugia, qui hoc scribi fecit et propria manu clausit, loco, die et anno quo supra.